

De Herant

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatblad N°. 124).

Zondag 30 Juni 1895. N°. 914.

Dit blad wordt verspreid des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnements- en Advertentie- en de Uitgever J. A. WORMSER, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: 1/2 francs aan huis, per drie maanden f. 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnements- en Advertentie- en de Uitgever J. A. WORMSER, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Van de Engelen.

XXXV.

Zijn zij niet allen, gedienstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden, om de zaligheid te bevoelen? Hebr. 1: 14.

De engelen hebben ten eerste God te loven; ze hebben ten tweede voor den naam hunns Gods te strijden; en in de derde plaats hebben ze hun God te dienen. Natuurlijk kan men deze laatste twee niet in volstrekt zinn van elkander afscheiden. De *krijg* is zelf een dienst. Wie in den strijd mee optrekt, moet dienen. En evenmin kan men in zoo volstrekt zinn onderscheiden wat de engelen voor God en wat ze voor ons menschen doen. Immers hun strijden voor God wordt telkens een strijd ten behoeve van Gods gunstgenooten. »De Heeren engel schaaft een onverwinnbare legermacht rondom hem, die Gods wil betracht.« En ook in Psalm 91 strekt de belofte: »Hij zal zijn engelen gebieden, dat ze u op de handen dragen« verder dan den Messias alleen. Wel hem 't eerst en in hoofdzaak. Maar in en onder en na hem toch ook zijn volken. De onderscheiding tusschen het *loven*, *strijden* en *dienen*, die we volgen, neme men derhalve gelijk ze bedoeld is, t. w. in het algemeen.

Bij dit dienen der engelen rijst nu aanstonds de alles beheerschende vraag, of God de Heere het werk zijner instandhouding en bestiering van heel de schepping, zelfrechtstreeks, of wel door den instrumentele dienst van engelen, uitricht. Om hierbij niet in verwarring te geraken, is het intusschen noodig, scherp te onderscheiden tusschen den *gewonen* en den *buitengewonen* dienst der engelen; en bega men niet de fout om uit wat bij den *buitengewonen* dienst plaats greep, zonder meer, tot het gehalte en den aard van hun *gewonen* dienst te besluiten. *Buitengewoon* hebben de engelen gediend, en zullen ze nogmaals dienen, bij het werk van Gods bijzondere openbaring, waarvoor nu wel tijdelijk een pauze is ingetreden, maar die toch straks bij de wederkomst des Heeren in nieuwe teekenen en wonderen zal voortvaren; en ook bij die wederkomst van Christus en dat oordeel zullen de engelen nogmaals hun *buitengewonen* dienst waarnemen. Nu is uit den aard der zaak juist die *buitengewone* dienst ons het meest bekend, springt het meest in het oog, en biedt u den meest greppbare vorm aan, terwijl ge over hun gewonen en normalen dienst niets anders hebt dan zeer algemeene aanduidingen. Dit nu heeft menigeen verlok, om zijn denkbeelden over den dienst der engelen schier uitsluitend aan hun *buitengewonen* dienst te verleen, en alsoo een voorstelling van den dienst der engelen ingang te doen vinden, die met de ervaring van de geloovigen en met de gewone feiten des levens in strijd is.

Ter voorkoming van zulk een verwarring, en ter afwijding van al zulk misverstand, houden we daarom beide uit elkaar. De buitengewone dienst der engelen zou niet voorgekomen zijn, indien de zonde niet ware ingetreden, en het Raadsbesluit der Genade niet tegen de zonde gereageerd had. Van daar dat deze buitengewone dienst van engelen terstond intreedt na den val, toen de Cherub met het lemmet zich bij den ingang van den Hof plaatste, om dien te bewaken. En nu voorts niet ge heel de Schrift door

de engelen, op buitengewone wijze tusschen beide treden, deels om Gods raad en wil aan te kondigen, deels om de onheilige machten tegen te staan, deels om zijn Christus in zijn volk te eeren en te beschermen. Verdere treden ze over Sodom en Gomorra op, verdere over Sanheribs leger, verdere over Arahams dorschvloer. Gods wil aankondigend bij Abraham en Jacob, bij Manoach, bij Zacharia, bij Maria, in het visioen van Zacharia en op Pathmos. En reddend en beschermend in de tenten der Patriarchen, als het volk uit Egypte trekt, in de woestijn omdooft, de wet op Sinai ontvangt, Kanaän binnentrekt, en met de heidenen worstelt. En geheel deze *buitengewone* engelendienst vindt zijn middelpunt in het dienen van den Christus, wiens komst zij aankondigen, wiens geboorte zij toezien, dien zij dienen in de woestijn, ondersteunen in Gethsémane, wien zij den steen van het graf afwentelen, bij zijn opvaren ten hemel te gemoet snellen, en dien ze bij zijn wederkomst zullen verzellen. Immers de Zoon des menschen zal verschijnen met zijn *heilige engelen*. En ook in afwachting van dien dag der dagen, hooren we hen in den hemel dankbaar een echo geven op het lied van het Lam dat geslacht is. Deze *buitengewone* dienst der engelen begon in het Paradijs, strekt zich alsoo uit over eeuwen, en zal dan eerst een einde nemen, als de laatste vijand geveeld is en God zijn zal »alles in allen«. Dien buitengewonen dienst hebben ze vervuld in het Paradijs, bij de Patriarchen en in Palestina, maar ook in Egypte, in Babylon en in Griekenland, denklijk ook bij den stobkbejaard te Philipp. Ze hebben dezen buitengewonen dienst meestal vervuld, na *verschenen te zijn*, d. w. z. na een zichtbare, waarneembare gestalte te hebben aangenomen, en die zichtbare gestalte was dan, zooverre we kunnen nagaan, altoos de gestalte van een mensch, zoo zelfs dat de personen aan wie ze verschenen, hen eerst voor een mensch aanzagen. Die verschijningsgestalte schiepen ze natuurlijk zelf niet, maar ontvingen ze te hunner beschikking van Hem, die alleen scheppen kan, en die gestalte bleef hun niet bij, maar loste zich weer op zoodra hun last volvoerd was. Die last bestond de éne maal in het overbrengen van een *boodschap*, een aankondiging, een aanzegging van Gods raad en wil, zooals aan Abraham de geboorte van Isaak, aan Maria de geboorte van den Christus werd aangezegd. Een ander maal bestond de last in het oefenen van de *wake of de straffe Gods*, gelijk toen Sodom verwoest is, de worgengel in Egypte optrad, de pestilentie Jeruzalem sloeg, of ook Sanheribs leger op eenmaal 80,000 gedooden had te bevoenen. Weer een ander maal is het een *reddende* last die hun is opgelegd, gelijk de uitleiding van Loth uit Sodom, van de jongelingen uit den brandenden oven, of van Petrus uit den kerker, het laatste tot twaalfmalen toe. Het is dus niet moeilijk zich van dezen hun buitengewonen dienst een algemeen indruk te vormen, en er mag bijgevoegd, dat ze dezen dienst niet zonder kennis van zaken verrichten, en niet zonder heilige sympathie uitoefenen. Immers ze zijn zelf begeert om in te zien in het heil, dat ze aankondigen, en als weer een zondenaar bekeerd wordt, gaat er een gejuich op onder de engelen in den hemel. Verder dringen we in dezen buitengewonen dienst dan ook niet door. Een nadere bespreking van elk der gelegenheden waarbij de engelen Gods in dezen buitengewonen dienst optreden, hoort thuis in de *heilige geschiedenis*.

Hier kan slechts gewezen worden op het algemeen karakter, dat deze buitengewone dienst duaver gedragen heeft, en nogmaals aan het einde der dagen dragen zal, als de Immannel met zijn heilige engelen ten gerichte zal verschijnen.

We keeren daarom aanstonds tot den *gewonen* dienst der engelen terug, en herhalen de vraag, of we ons Gods voorienig bestuur hebben voor te stellen, algemeenlijk door den instrumentele dienst der engelen uitgericht, of wel als buiten hen omgaande en *rechtstreeks* werkende. Ge verstaat welk verschil hier bedoeld wordt. Als God iemand met een ziekte slaat, is het dan alsoo, dat God Almachtig door een woord zijns willens rechtstreeks die ziekte in ons doet opkomen, of wel bezigt Hij alsdan, om die ziekte in ons te werken, den dienst, den instrumentele dienst van een engel? En zoo ook wanneer God de Heere een reddende, een beschermende daad te onzen behoeve uitricht, doet Hij zulks dan rechtstreeks door het woord zijner kracht, of wel gebruikt Hij dan daarbij een engel als instrument of tusschenschakel? Of, algemeener nog gezegd, als God de Heere, op wat punt ook, het lot der wereld, het lot ook van deze aarde, en op haar liet lot van volken en personen besluit, regelt en bewerkt, hebben we ons dan voor te stellen als rechtstreeks door Gods wil en woord en kracht gewerkt, dan wel als uitgaande van God, maar uitgevoerd door den tusschenin tredenden dienst van zijn engelen? Gemeenlijk stelt men het eerste. Men cijfert den dienst der engelen weg, draagt hen op zijde, en stelt zich alle actie die van God op ons uitgaat, als een *onmiddellijke* uitgaande actie voor. Het is voor ons besef als een bliksem die inslaat en als een stemme Gods die op de wateren is en tot ons weerklinkt uit zijn donder. Vraagt men nu daarentegen of deze voorstelling metterdaad strookt met wat God de Heere zelf ons in zijn Woord geopenbaard heeft, dan schijnt het moeilijk, om hierop in bevestigenden zin te antwoorden.

Vooreerst toch zou dan de vraag rijzen, waarom God de Heere dan ook in zijn buitengewone werkzaamheden niet evenzoo onmiddellijk was te werk gegaan, en waarom dan bij die buitengewone wonderwerken de tusschenkomst der engelen zoo telkens gebiedig en getoond wordt. Hoe diep ons de indruk van het spreken en handelen van een engel mocht zijn, de indruk zou altoos nog dieper geweest zijn, indien gelijke stem en daad rechtstreeks van God ware uitgegaan. Ten tweede zien we hoe er in de Heilige Schrift zelve feitelijk onderscheid gemaakt wordt tusschen de rechtstreeksche en de middellijke daad Gods. Op Sinai, het wordt ons herhaaldelijk op het hart gedrukt, mogen we de stem die sprak, ons niet anders voorstellen, dan als de stem van God zelf. Mozes komt hierop gedurig terug. Geen ander volk was als het volk van Israël, dat de stem van den levenden God uit het midden des vuurs gehoord had. Toen echter had Israël het niet kunnen uithouden, en zelf gebieden, dat God niet meer onmiddellijk, rechtstreeks, maar middellijk tot hen spreken mocht, gelijk dan ook geschied is. Wel hadden ook de engelen dienst gedaan, om de Wet in de hand des Middelaars te bestellen, maar dit mag nooit zoo verklaard, dat het rechtstreeks spreken van God zelf er door zou worden weggenomen. En evenzoo lezen we na Israels val in de woest

tijn, dat de Heere zelf zegt, dat Hij zijn rechtstreeksche tegenwoordigheid uit Israël weg zal nemen, en die instrumentele door een dienst van engelen zal vervangen. »Ik zelf zal niet meer met u kunnen optrekken, maar ik zal mijnen Engel voor uwe aangezicht zenden.« Dit nu geeft den indruk, dat er tweemaal mogelijk is, zoowel een *rechtstreeksche* daad van God, als een daad die *instrumenteel* door den dienst van een creatuur gaat, en ook vaak door den dienst van een engel.

Ten derde kan kwalijk ontkend, dat hoe verder we in de kennis der natuur indringen, ons steeds meer blijkt, dat het oorzaaklijk verband ook daar doorgaat, waar wij het ternauwernood vermoed hadden. Vooral op medisch gebied is dit steeds duidelijker geworden. Wat een ziekte was, en hoe een ziekte ontstond, begreep men niet. Wel als men kon had gevat of zich gekwetst had; maar niet hoe plotseling cholera, pestilentie, typhus en andere ziekten haar in tocht hielden. Men sprak van besmetting, maar beproefde tevergeefs er zich iets bij voor te stellen. Thans echter heeft de microscoop ons in staat gesteld iets dieper en nauwkeuriger waar te nemen, wat er bij zulke ziekten in het menschelijke lichaam plaats grijpt, en heeft men gezien, dat er een soort wezentjes waren, die men dan bacillen of microben noemt, die zich zeer snel vermenvuldigen, en die met het optreden en verdwijnen van de ziekte verband hielden. Hiermee is men er natuurlijk nog niet, want van waar komen nu deze bacillen, hoe komen ze zoo plotseling op, om dan weer jarenlang weg te blijven, en bovenal wel zendt deze bacillen op den één af, om ze den ander te doen voorbijgaan? Maar toch, al moet achter die bacillen een nog veel dieper oorzaak liggen, toch is onze kennis weer een schrede vooruitgekomen, en heeft getoond, dat al zulke ziekte, die wij *rechtstreeks* poogen te verklaren, metterdaad *middellijk* verklaard moet worden. En dit nu is zoo op elk gebied, zelfs ten opzichte van de verschijnselen die in de lucht voorkomen, zoodat het naspuren van wind en storm reeds ten deele geslaagd is. Bij den landbouw deed men dezelfde ervaring op; minder goed gewas, mislukte oogst, en zooveel meer, dat men vroeger rechtstreeks verklaarde, blijkt nu tusschenintredende oorzaken te hebben. Zelfs op het gebied van het zieleleven komt men al meer tot de overtuiging, dat en het lichaam en de nadering uit vroegere geslachten op den geestelijken toestand van wie nu leven inwerken, ja, dat voortgezet zielkundig onderzoek, ons almeer de waarheid zal bevestigen, dat de Arminiaansche voorstelling, alsof de ziel een vermogen zonder oorzaaklijk verband ware, eenvoudig op onkunde en inbeelding berust. Schier op elk gebied, omhoog en omlaag, in het grof stoffelijke en in het fijn geestelijke, blijkt het almeer, dat er geval noch toeval, fortuin noch geluk bestaat, maar dat het alles zich beweegt naar raden en veeren, die bewogen worden door vaste krachten, gestuurd en beheerscht naar het systematisch beleid van Hem, dien we als ozen Vader in de hemelen aanbidden.

Reeds op deze drie gronden zouden we er daarom toe neigen, om meer dan dusver zekere plaats in te ruimen aan de voorstelling, dat het Voorzienig bestuur van den Heere onzen God niet met geweldadige sprongen of reuzenschreden noch ook evenals in de Schepping onmiddellijk en rechtstreeks werkt, maar trilt

langs geleidingen in het creatuurlijke, die zich van hooger naar lager toe bewegen, en waarbij alsoo ook de engelen een instrumentele dienst vervullen. En hier komt nu bij, dat de Heilige Schrift ons althans enkele uitspraken van meer algemeen karakter voorlegt, die deze voorstelling eer bevestigen, dan veroordeelen. Tot deze uitspraken behoort allereerst, wat in Hebr. 1: 14 gezegd wordt, »dat de engelen tot dienst bestemde geesten zijn, die uit worden gezonden om degenen wil, die de zaligheid bevoelen zullen.« Dit te beperken tot die enkele uitverkorenen, aan wie een engel verschenen is, gaat niet aan, en doet aan het woord van den apostel geweld aan. Alles te zaam genomen zijn er nog geen vijftig personen, aan wie persoonlijk zulk een engelverscheining, in verband met hun zaligheid, verschenen is, en hoe zou men dan zeggen kunnen, dat de engelen uit worden gezonden om *degenen* wil die de zaligheid bevoelen zullen? Dit zeggen is gansch algemeen en moet dus ook algemeen verstaan worden. Ongetwijfeld ligt hier dus in opgesloten dat er niet één uitverkorene is, die de zaligheid bevoelen zal, zonder dat bij dit werk der genade de dienst van engelen gebiedig wordt. Hetzij dan zulk een uitverkorene sterft oud en wel bedaagd zijnde, of reeds van de wieg het oogje open voor het levenslicht sluit, zoodanig in het éne als in het andere geval kan de dienst van engelen geloofwaardig worden.

Van een algemeene strekking is evenzeer wat onze Heiland zegt, dat »de engelen van de kinderen altijd zien het aangezicht van zijn Vader die in de hemelen is.« Dat zeer bepaaldelijk de engelen van de kinderen, *die zalig worden*, bedoeld zijn, blijkt uit het verband. Er is sprake van »de kleinen.« En met het oog op deze kleinen zegt Jezus nu: »Ziet toe, dat gij niet een van deze kleinen veracht, want ik zeg u, dat *omme* engelen altijd zien.« enz. Jezus stelt dus zeker persoonlijk verband tusschen deze engelen en de kleinen, en duidt ze daarom als de engelen dezer kleinen aan. In verband nu met Hebr. 1: 14 wijst dit er op, dat de engelen die voor Gods troon staan zekere gestadige bemoeienissen hebben met de uitverkorenen op aarde, ook al zijn ze nog tot de kleinen te rekenen. Dit is op zichzelf nog volstrekt niet de leer van een beschermengel. Daarvoor toch verstaat men een engel die het bijzonderlijk voor ons opziet en *bij God voor ons zorgt*; terwijl in Matth. 18: 10 veelmeer geleerd wordt, dat *God zelf* voor zijn uitverkorenen zorgt door een engel. We ontkennen daarom niet, dat er ook in den hemel onder Gods engelen *verdeling van arbeid* is. Hier zou het tegendeel ondenkbaar zijn, en de beeldspraak van slagorde, legerarchie, enz. die gedurig voorkomt, wijst allerminst op een chaotische verwarring. Men zal dus zeer zeker wel hebben aan te nemen, dat de dienst der engelen ten opzichte van de uitverkorenen, en ook van de kleinen onder hen, geregeld, verdeeld en geordend is, zoodat niet alle engelen tegelijk voor allen, maar een bepaalde engel voor een aangewezen persoon te zorgen heeft, hetzij duurzaam, hetzij tijdelijk. Maar ook bij dezen persoonlijke dienst, dien ze aan Gods uitverkorenen bewijzen, zijn het niet de engelen die dit uit eigen keuze, uit eigen beweging, uit eigen sympathie doen, en die nu voor ons optreden, om oaze zaak bij God voor te staan; maar is het omgekeerd onze Vader in den hemel zelf, die een engel of meerdere engelen in dienst stelt, ons toebeschikt, en hun gelast dat ze op deze en die wijze ons dienen zullen. Slechts zij hierbij opgemerkt,

De Martelaren.

CXC.

DE KERK VAN CHASTEGNERAYE IN 1595.

Op korten afstand van Chastegnere, eene stad in Poitou gelegen, lag in 1595 het landgoed La Brosardière, het eigendom van den machtigen Charles de la Forêt, heer van Vandoré enz. Hier kwam de Gereformeerde kerk van Chastegnere gedurende 28 jaren rustig samen.

De edicten der koningen en het gezag van den heer van Vandoré beschermde hen tegen elkeen, die er aan dacht hen te ontcruten.

Dit alles werd den 13en Augustus 1595 geheel anders. De gemeente was genoemdens datum ter kerk. De leeraar was aan het einde zijner prediking gekomen, toen een troepje gewapenden door eenigen, die buiten de plaats der samenkomst waren, opgemerkt werd. Lange een verborgen weg waren dezen blijkbaar gekomen, want men had ze niet gezien, eer zij dichtbij waren. Zij kwamen uit het garnizoen van Rochefort, 18 mijlen van La Brosardière verwijderd, en werden aangevoerd door de kapiteins des Mouriets, Courin en Mernier. De bende was niet meer dan 45 man sterk, een 14 a 15 tal geharnasten onder begrepen. Za-

terdags te voren had zij Rochefort verlaten en te Chalonnere, op 4 mijlen afstands van Brosardière, vernacht. Des anderen daags, zeer vroeg in den morgen, was zij aan het doel van haren tocht gekomen.

La Brosardière lag op een kleinen heuvel te midden van kreupelhout. Behalve de schuur, waarin geprekeerd werd, was er geen gebouw van eenige betekenis gelegen.

De soldaten waren reeds niet meer dan 200 passen van de schuur verwijderd, toen iemand daaruit te voorschijn kwam met een geweer, dat hij over de schutting, die de plaats der samenkomst omgaf, afvuurde op de rustverstoorders. Dezen diensden een oogenblik terug. Zij vreesden, dat de vergadering gewapend was. Spoedig bemerkten zij echter, dat dit niet het geval was. Toch had dit oponhoud onder de leiding des Heeren, velen tijd gegeven om te ontvluchten.

Toen nu de soldaten zagen, dat hun geen weerstand wachte, ging een deel hunner de schuur binnen, terwijl een ander deel te paard hen vervolgde, die zich trachten te redden.

Slechts een 4 a 5 tal traden in de schuur, waar een bloedbad werd aangericht, dat ons nog de haren te berge doet stijgen. Alle mannen, vrouwen en kinderen, die er zich bevonden, van welken leeftijd of stand zij ook waren, werden meeloogenloos vermoord, geplunderd of gewond. Opmerkelijk is het, dat men niemand der vermoorden hoorde klagen, schreeuwen of om genade bidden. Zij bogen het hoofd en wachtten geduldig en standvastig den doodclijken slag af.

Intusschen werden degenen, die hun heil in de vlucht gezocht hadden, ook niet met rust gelaten. Op verschillende plaatsen van het kreupelhout en op den weg wer-

den verscheidene hunner opgemerkt en doorbored met zwaard of pistool. Sommigen waren echter nog niet dood. Maar o we, indien zij klaagden over hunne wonden, want dan werden zij verder afgemaakt. Het best kwamen zij er van af, die zich verdeden met hun eigen bloed en als dood bleven liggen.

Ontzettend was dat moordtooneel. Daar hadt ge een jongen van 4 jaren, Salomon Gray. Hij lag in de armen van zijne grootmoeder, Marie Ayri, toen een dolk hem trof. Met een lachend gelaat riep hij nog: »Moeder, ik ben beter.« Toen stierf hij. Jean Guichet, een lakenkoopman, te La Catière woonachtig, 73 jaren oud, kreeg verscheidene dolksteken. Aldus swaar gewond verliet hij de schuur. Doch reeds 20 a 30 schreden daar vandaan viel hij ter aarde. Zijne kinderen vonden hem daar 3 uren na het vertrek der moordenaars. Kort daarop beval hij zijne ziel Gods aan en bleef den laatste adem uit. De timmerman, Jean Antoine Jaubert, 75 jaren oud, werd aan het hoofd gewond. Hij verliet de schuur, de moordenaars volgden hem naar buiten en doodden hem met dolksteken.

Omgeveer drie kwartier duurde dit moordtooneel, zonder dat iemand uit de naastbijgelegen plaatsen ter redding kwam opdagen.

Maar God, die in zijn vriendelijk welbehagen een goed deel der zijnen wilde sparen voor zulk een helche woede, zond een volkbreuk, die een half uur aanhield en de moordenaars dwong zich te verschuilen. Nog meer, zij werden met blindheid geslagen, toen zij verscheidene menschen, die zij rakelings voorbijreden en ternauwernood voor hen verborgen waren, niet zagen.

Na den regen trokken de soldaten weer het kreupelhout

door en zochten overal, of zij nog iemand konden vinden. Toen dit niet het geval was, begaven zij zich naar hun garnizoen.

Overal waar zij voorbijkwamen, beroemden zij zich op den moord als op een daad van moed, die bij verdiende. Zoo zij echter hebben gemeend, door dat wreedheid de Hugenooten te hebben verwaakt, dan hebben zij zich vergist. Want veelre wies de moed van dezen in het gevaar.

Vooral pochten de moordenaars er op, dat zij den leeraar hadden gedood, wat het hoofddoel van hunnen tocht was geweest. Toch was dat niet gebeurd. Zoodra toch de leeraar »te wapen« had hooren roepen, was hij den kansel afgeklimmen en naar buiten gesnel. Enigen tijd hield hij zich schuil in het kreupelhout, niet meer dan 200 passen van de schuur, zoodat dat zijne vijanden hem zagen, ofschoon hij ze wel zag.

Bindelijk werd hij echter smartelijk in zijn hart getroffen door de kren van vaders en moeders over hunne kinderen, die gedood waren, van de kinderen over hunne ouders, die vermoord waren en van de vrouwen over hunne mannen, die hun ontrouf waten. Hij besloot terug te keeren tot zijne gemeente en haar te troosten. Dit deed hij, sonder dat de vijanden hem daarin moorde, daar zij reeds weggegaan waren.

Toen zijne bende van dezen moord terugkwam, had de gouverneur van Rochefort la Housaye in haar niet anders te gissen, dan dat ze de schuur niet had in brand gestoken en nog iemand in het leven gelaten.

DE GAAY-FORTHMAN 2